

KNJIŽEVNOST

Jerneja Fridl, Drago Kladnik, Milan Orožen Adamič, Drago Perko, Janez Šumrada, Mimi Urbanc: Atlant

Ljubljana 2005: Geografski inštitut Antona Melika ZRC SAZU, Založba ZRC, 18 zganjenih barvnih zemljevidov, suplement 96 strani, vloženo v šatuljo, ISBN: 961-6500-81-3

MARKO ZAPLATIL

Zgodba o ponovnem odkritju skoraj pozabljenega dela, prvega svetovnega atlasa v slovenskem jeziku, se bere kot očarljiva pustolovsko-detektivska zgodba! Začne se podobno kot zgodbe o najdbah skrivnostnih starih zemljevidov z vrisanimi potmi do skritih zakladov, kakršne smo požirali še v svojih zgodnjih gimnazijskih letih. V nas so vzbujale radovednost, nam burile domišljijo in spodbujale raziskovalno strast, ki je marsikaterega že odraslega moža in ženo kasneje vodila po znanstvenoraziskovalnih poteh.

Eden takih mož, ki je posvetil velik del svojega življenja raziskovanju geografskih problemov, a tudi neprestanemu, marsikdaj drznemu in pionirskemu snovanju geografskih in kartografskih izdaj, je nekega dne radovedno brskal po zapuščeni omari v kraški hiši, ki jo je podedoval od starega strica. Med zanimivimi starejšimi knjigami je njegovo pozornost pritegnila večja, s trakom prevezana mapa z napisom »Zemljevidi«! Geografu dr. Milanu Orožnu Adamiču, o njem namreč teče beseda, so se zatresle roke, ko je v mapi našel sedem zemljevidov različnih držav s slovenskim geografskim imenoslovjem, ki jih do tedaj še nikoli ni videl, niti ni slišal zanje. Na njihovem spodnjem robu je prebral: »Založila in izdala Matica Slovenska« in »Vrezal na kamen in tiskal F. Köke na Dunaji«. Takrat se je začela razpletati zgodba, povezana z začetki geografije in kartografije v slovenskem jeziku in o prizadevanjih našega naroda za postavitve slovenščine ob bok uglednim svetovnim jezikom. Stanovskim kolegom na Geografskem inštitutu Antona Melika ZRC SAZU se je porodila ideja o obuditvi skoraj pozabljenega, a vendar za slovensko samobitnost tako pomembnega dela!

V raziskovanje, ki se je takrat začelo, je bila vključena skupina raziskovalcev, ki kljub številnim zapletom in dolgotrajnemu, a izjemno zanimivemu delu ni izgubila poguma. *Audaces fortuna adiuvat!* Zavedali

so se, da le drznim pomaga sreča. Kljub negotovemu in, kot se je kasneje žal tudi zares pokazalo, prepičlemu financiranju, je padla pogumna odločitev: »Izdali bomo faksimile Atlanta in ga ohranili zanamcem!« Zamisel se je razraščala, a skupina je kljub novim in novim odkritjem znala projekt pravočasno pripeljati do uspešnega konca. Beli dan je zagledalo vsebinsko bogato delo, ki mu pri nas ne najdemo podobnega. Novi Atlant je resnično monumentalno delo, ki ne vsebuje samo faksimilov osemnajstih zemljevidov, odkritih v obliki snopiča v Narodni in univerzitetni knjižnici, ampak tudi zanimivo spremljajočo znanstveno monografijo o tem, za slovenski narod zgodovinsko pomembnem delu, njegovem času in okoliščinah, v katerih in zaradi katerih je atlas nastajal.

Zemljevide tega prvega svetovnega atlasa v slovenskem jeziku je med letoma 1869 in 1877 po listih izdajala Slovenska matica. Matica je redakcijo atlasa zaupala znanemu jezikoslovcu in pravniku Mateju Cigaletu (1819–1889), ki je takrat na Dunaju v slovenščino prevajal uradne državne odredbe in kot strokovni ocenjevalec vplival na jezik v šolskih knjigah. Čeprav nekatera zemljepisna imena danes morda zvenijo nenavadno ali celo smešno, je Matej Cigale opravil izjemno delo, saj je številna tuja imena s prevodi in podomačitvijo prvič sistematično zapisal v slovenskem jeziku. Atlant je nastajal v prelomnem času, ko smo si Slovenci šele utirali pot v evropsko družino narodov. Začeli smo se zavedati sebe kot naroda in svojega jezika. Atlant je sledil ideji Zedinjene Slovenije, s katero smo kot narod prvič stopili na politično prizorišče; z Atlantom pa smo se poistovetili s kulturno razvitejšimi narodi.

Ob izidu Atlant žal ni bil tako dobro sprejet, kot bi si to zaslužil, zato je skoraj zatonil v pozabo – to je usoda marsikaterega bisera, ki ga znajo prav ceniti šele prihodnji rodovi! Danes pa, ko se mnogo bolj zavedamo njegovega pomena, imajo strokovnjaki geografi, kartografi in mnogi drugi ter širša javnost možnost, da obogati svoje poznavanje dogajanja v drugi polovici 19. stoletja. Znanstveni prispevki šestih avtorjev: Zemljevid in atlas, kartografija in geografija (dr. Drago Perko), Politična in družbena podoba druge polovice 19. stoletja (dr. Janez Šumrada), Okoliščine nastanka Atlanta (dr. Milan Orožen Adamič, mag. Mimi Urbanc), Matej Cigale 1819–1889 (mag. Mimi Urbanc), Kartografska podoba zemljevidov 19. stoletja (mag. Jerneja Fridl), Zemljepisna imena v Atlantu in njihov pomen za sodobno imenoslovje (mag. Drago Kladnik) ter Odzivi na Atlant in njegovo mesto v slovenski geografski literaturi (dr. Milan Orožen Adamič, mag. Mimi Urbanc) osvetljujejo zgodovinski, kartografski in geografski vidik nastanka Atlanta. Te znanstvene študije analizirajo predvsem politične in družbene razmere, ki so vzbudile izid prvega svetovnega atlasa v slovenskem jeziku, pogoje za njegovo izvedbo, avtorjeve pristope k slovenjenju tujih zemljepisnih imen ter kartografske metode in tehnike, ki so bile tedaj uveljavljene in v uporabi. Arhivsko gradivo o delovanju Slovenske matice in Mateju Cigaletu, ki ga je bilo težko odkriti in pridobiti, je strokovno obdelano in prvič predstavljeno širši javnosti.

Spremna monografija je dopolnjena tudi z imenskim kazalom, v katerega je bilo zajetih 28.075 zemljepisnih imen z zemljevidov Atlanta. Originalni zemljevidi namreč niso opremljeni z indeksnim kazalom, zato je bilo zajemanje imen zelo zahteven poseg.

Poseben čar in navdih stare patine daje ponovno rojenemu Atlantu izvirna zunanost – knjiga in priloženi faksimilirani zemljevidi so vloženi v zares lepo škatlo; celotna oblikovna podoba, ki je delo oblikovalke Milojke Žalik Huzjan, je prijetna in estetska. Odgovorno in nelahko delo je bila tudi priprava za tisk: računalniški prelom in obdelava zemljevidov (SYNCOMP d. o. o.) ter kvalitetno opravljen zahtevni tisk tiskarne Littera picta d. o. o.

Delo je pomembno za ohranjanje slovenske kulturne dediščine, spremljajoča znanstvena monografija pa osvetljuje del zgodovine slovenskega naroda, ki niti strokovnjakom na področju kartografije, geografije, slovenistike in zgodovine doslej še ni bil pojasnjen. Atlant je povezan z začetki geografije in kartografije ter znanstvenega ustvarjanja v slovenskem jeziku! Je ogledalo časa in ljudi, ki so ga ustvarjali, ter zanimiv vir za najrazličnejše znanstvene študije in za širšo javnost.

Branko Janez Rojc